

сн

8393

89

ГЕОГРАФСКА БИБЛИОТЕКА

КАРТА НА СЕГАШНАЯ БОЛГАРІЯ ВРАКІЯ МАКЕДОНИЯ И НА ПРИЛЪЖАЩИТЪ ЗЕМЛИ ВЪ 4 ЛИСТОВЕ

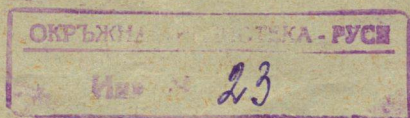
РИСУВАЛЪ, ПИСАЛЪ И ЛИТОГРАФИРАЛЪ
АЛЕКСАНДРЪ Х. РУССЕТЪ

СТРАСБУРГЪ
1843

СЪ ПОЯСНИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ ОТЪ
ПРОФ. А. ИШИРКОВЪ

№ 4.

Цена 50 лв.

ГЕОГРАФСКА БИБЛИОТЕКА № 4

КАРТА
НА
СЕГАШНАЯ
БОЛГАРІЯ ВРАКІЯ МАКЕДОНИЈА
И НА
ПРИЛЪЖАЩИТЪ ЗЕМЛИ
ВЪ 4 ЛИСТОВЕ

РИСУВАЛЪ, ПИСАЛЪ И ЛИТОГРАФИРАЛЪ
АЛЕКСАНДРЪ Х. РУССЕТЪ

СТРАСБУРГЪ
1843

СЪ ПОЯСНИТЕЛНИ БЕЛЕЖКИ ОТЪ
ПРОФ. А. ИШИРКОВЪ

ГЕОГРАФСКА БИБЛИОТЕКА

УРЕЖДА
БЪЛГАРСКОТО ГЕОГРАФСКО ДРУЖЕСТВО

ПОДЪ РЕДАКЦИЯТА НА

Д-ръ А. ИШИРКОВЪ
професоръ по география и обща етнография

Д-ръ Г. И. КАЦАРОВЪ
професоръ по история на класическите народи

Ж. РАДЕВЪ
професоръ по география

ИЗДАВА БЪЛГАРСКОТО ГЕОГРАФСКО ДРУЖЕСТВО
СОФИЯ, УЛ. ТЕТЕВЕНСКА № 1.

(ГЕОГРАФСКИ ИНСТИТУТЪ ПРИ УНИВЕРСИТЕТА)

Картата на Сегашная Болгарія, Оракія, Македонія и на прилѣжащитѣ земли въ 4 листове, рисувана и литографирана отъ Александръ Х. Руссетъ въ Страсбургъ 1843 година, представя единъ отъ рѣдкитѣ паметници на българското възрождение. Въ ония ранни времена, когато захванали да се отварятъ български училища, да се строятъ черкви и се издаватъ книги на български езикъ, българинътъ А. Х. Руссетъ, за когото малко знаемъ, изработилъ и литографиралъ карта на Европейска Турция въ мащабъ и начертание, до които ние и до сега не сме напълно дошли. Въ работата на А. Х. Руссетъ ний виждаме наново едно явление въ живота на българитѣ подъ турското владичество, на което обърнахъ внимание въ моята книга „Западнитѣ краища на Българската земя“, стр. LXVI—LXVIII. „Още въ края на 18 вѣкъ много синове на България се учили вече въ училищата на чужди държави, но тѣ не можли да приложатъ своитѣ знания въ родната си земя. . . . Такива просвѣтени българи въ тая мрачна за България епоха служили за просвѣтата на други съседни народи, у които намирали по-добра почва за работа.“ Къмъ броя на такива българи, каквито сж Христофоръ Жифаровичъ, Кирилъ Живковичъ, Д-ръ Никола С. Пиколо и други трѣбва да причислимъ несъмнено и А. Х. Руссетъ. Картата, която последниятъ е писалъ, рисувалъ и литографиралъ въ Страсбургъ въ 1843 година показва, че той билъ сръченъ майсторъ по картографията и сигурно добъръ картографъ по професия въ чужбина. Той владѣлъ напълно и въ съвършенство картографската техника. Начертанието на терена съ чъртици и красивото писане на имената ни очудватъ съ своята хубостъ; картата на А. Х. Р. може да служи за добъръ образецъ и на днешнитѣ наши картографи.

Картата на А. Х. Руссетъ е запазена у насъ, до колкото зная, само въ два броя, които сж притежание на

Народната Библиотека въ София и на Народния Етнографски Музей. Голѣма заслуга има Българското Географско Дружество, чието настоятелство реши да преиздаде тая карта, а още по-голѣма похвала се пада на Г-на генерала Ив. Вълковъ, Министъръ на Войната, който пое грижата за възпроизвеждане на оригинала въ нашия Географически Институтъ.

Предложениятъ въ тая книжка на Географска Библиотека отпечатъкъ на картата на нашия съотечественикъ ни дава доста ясна представа за оригинала, а което е най-важно: тая интересна карта става по този начинъ достъпна за голѣма часть отъ нашето просвѣтено общество.

Картата на Сегашная Болгарія, Оракія, Македонія и т. н. отъ А. Х. Руссетъ има за насъ голѣмо значение въ много отношения.

Тая карта буди очудване поради своето ранно появяване. Карта на Балкански полуостровъ въ такъвъ голѣмъ мащабъ (около 1 : 1, 600,000) и съ такова фино начертание, каквато е картата на А. Х. Р., не сж притежавали до 1843 година не само другитѣ балкански, но и много отъ голѣмитѣ и високо напреднали европейски народи.

За насъ българитѣ картата на А. Х. Р. има това значение, че тя представя исторически документъ за географското познаване на Балкански полуостровъ въ онова време не само отъ западноевропейския ученъ свѣтъ, но и отъ единъ неговъ жителъ. За българския географъ, етнографъ и историкъ тая карта има особено голѣмо значение. Въ нея тѣ могатъ да намерятъ имената на много изчезнали селища, сжщо и старитѣ имена на селища, чиито имена били отпосле промѣнени. Сжщо и посоката на много стари пѣтища се вижда добре на картата. У насъ ученитѣ, като не сж използвали стари карти, сж установявали съ мжка и често погрѣшно мѣстата на стари селища или на такива, чиито имена сж промѣнени.

Нѣма съмнение, че въ картитѣ на Балкански полуостровъ отъ по-старо време има много грѣшки, които се оправиха лека по-лека, до като най-после възъ основа на подробни топографски снимки се достигна до днешнитѣ вѣрни и голѣми карти.

* * *

Учениятъ географъ-картографъ Barbié Dubocage бѣше казалъ преди повече отъ 100 години, че ако една карта бжде намалена или копирана отъ друга почтеността изисква да се спомене за това, ако пъкъ тя представя голѣмо отклонение отъ другитѣ карти, то би трѣбовало да се направи критическа анализа върху това. Нашиятъ съотечественикъ не е смѣталъ за нужно да последва съвета на Дюбокажъ, макаръ въ това време да е било мода въ чужбина да се споменуватъ дори въ наслова на картитѣ материалитѣ, които е използувалъ картографа, както и авторитѣ на картитѣ, които сж му послужили при изработката на своята карта. А. Х. Руссетъ се задоволилъ да пише въ полетата на картата ситничко, че той е рисувалъ, писалъ и литографиралъ картата, а особено лично мѣсто е далъ на името на господина Димитрія Хаджи Руссета (навѣрно баща), съ чието иждивение е издадена картата въ полза на новооснованото Русенско Славяно-българско училище. Не е означено сжщо картографското заведение, дето е отлитографирана картата. Не вѣрвамъ, че А. Х. Р. е искалъ чрезъ това, да се представи за авторъ на оригинална карта, но не е смѣталъ за нужно да посочи на своитѣ малко просвѣтени съотечественици първообраза на своята карта, която сигурно е била първа, що е попадала изобщо въ ржцетѣ на нѣкой българинъ.

Изпърво мислѣхъ, че А. Х. Р. е нарисувалъ своята карта възъ основа на много карти, които е ималъ на ржка, като добъръ картографъ. Следъ като я сравнихъ съ голѣмъ брой карти отъ времето преди 1842 година. нао-
дящи се въ картографската сбирка на Берлинската Народна Библиотека, се оказа, че тя е намалено и съкратено издание отъ картата на Lapie подъ насловъ: *Carte générale de la Turquie d'Europe* en XV feuilles dressée sur des matériaux rassemblés par M-r le Lieutenant-Général comt Guilleminot, directeur général du Depot de la Guerre et M-r le Maréchal de Camp Baron de Promelin, Inspecteur général d'infanterie, par le chev. Lapie. Paris. 1822. Масшабътъ на картата е 1 : 800,000. А. Х. Р. възпроизвелъ картата

на Lapie въ сжшитѣ граници, но намалена почти наполовина (1:1,648,000).

Като имаме предъ очи многото грѣшки въ картитѣ за Балкански полуостровъ отъ първата половина на миналия вѣкъ, бихме очаквали отъ АХР., който е родомъ отъ България, да поправи много отъ тѣхъ, особено въ областта на своето отечество. Но щомъ сравнимъ оригинала на Lapie съ намаленото копие на АХР. виждаме, че той е поправилъ малко отъ грѣшкитѣ въ картата на Lapie.

Името на картата на Lapie е съвсемъ промѣнено: вмѣсто *Karte générale de la Turquie d'Europe* (Генерална карта на Европейска Турция) у АХР. стои „Карта на сегашная Болгарія Оракія Македонія и на пралѣжащитѣ земи“. Ясно е, че АХР. съ това наименование искалъ да означи първо своето отечество, което се състои отъ областитѣ Дунавска България, Тракия и Македония, а другитѣ земи, като Сърбия, Гърция, Албания, Влашко, Молдова и други, които влизатъ изцѣло въ картата, той означилъ като земи, които лежатъ около неговото отечество. Въ наименоването на картата си АХР. изразилъ своя патриотизмъ и добро схващане на обсега на българскитѣ земи.

Границитѣ на държави и области въ Балканския полуостровъ, които въ оригиналната карта на АХР. сж прокарани съ цвѣтни бои, съвсемъ малко се различаватъ отъ границитѣ въ картата на Lapie. Областнитѣ граници на България, Тракия и Македония сж прокарани главно въз основа на санджакскитѣ граници но не на всѣкжде вѣрно. АХР. закръглилъ самостоятелно само южната граница на Македония, като я продължилъ по р. Бистрица (Индже Кара су) до нейното устие въ Солунски заливъ и източната граница на Македония, като я прекаралъ по р. Места безъ огледъ къмъ границитѣ на санджацитѣ. Погрѣшното отнасяне на Охридъ и Дебъръ къмъ Албания, на Сливенъ къмъ Дунавска България и Трънско къмъ Крушевацкия или Аладжа-хисарски санджакъ въ Сърбия сж грѣшки у Lapie, които останали непромѣнени и у АХР. Последната грѣшка, която се срѣща и у по-стари карти и обстоятелството, дето въ Крушевацкия санджакъ сж отбележани ситно по погрѣшка Кратово и Кюстендилъ, дадоха поводъ на нѣкои сърби да твърдятъ, че Северна Маке-

дония се смѣтала като Стара-Сърбия. Въ действителность, въ Кюстендилски санджакъ, който влиза изцѣлс въ границитѣ на Македония, сж отбелезани едро Кюстендилъ (Гюстендилъ) и Кратово на Пчиня (Псична) и Каратова или Стуцаица на Брѣгалница (Брауниста). Понеже името на града Кочане липсува отъ картата, то трѣбва да приемемъ, че погрѣшно е писано вмѣсто него Каратова на Брѣгалница.

Въ картата на Lapiе много селища сж означени съ нѣколко имена и АХР. е трѣбвало за съкращение да избира често пжти едно или две отъ тѣхъ наспоредъ мѣстото, съ което е той разполагалъ въ намалената си карта. Изборътъ на АХР. не винаги е билъ сполучливъ, напр. отъ Nigastos ou Gniausta избралъ Гниавста, отъ Petrich ou Petrovitch избралъ Петровичъ, отъ Tchardag (навѣрно Шаркйой) и Pirodt избралъ Чардагъ, отъ Igoustoul ou Ogust (Огоста) избралъ Игустулъ и други. Трѣбва да признаемъ обаче, че въ повечето случаи не само избора е правиленъ, но когато всички имена сж погрѣшни, той е означавалъ истинското, напр. у L. Radomje ou Dragomir, у АХР. Радомиръ, у L. Tirnova ou Ternova, у АХР. Тарново, у L. Drenova ou Derbend, у АХР. Дряново и др.

За поправка на орохидрографски грѣшки въ картата на АХР. не може и да се мисли. Липсата на Златишкото поле отъ картата и начертанието на Мжтивиръ като горно течение на р. Витъ — грѣшка, която отстрани на българскитѣ карти първи Хр. Г. Дановъ и много по-късно въ чуждестраннитѣ карти Лежанъ, характеризира и картата на А. Х. Р. Върху картата, която притежава Етнографския Музей въ София и чието фотографско възпроизвеждане предлагаме тукъ, нѣкой е поправилъ грѣшката, като зачерталъ горнитѣ течения на Витъ и Малки Искъръ и писалъ южно отъ Етрополе и Тетевене (Тетово) Балканскія горы. Много е интересно да се знае, отъ кога датира тая поправка и кой я направилъ, но за това нѣмаме сведения. Въ картата на L. при Златица има текстъ, който липсува у А. Х. Р., съ следното съдържание: „въ тая околия има 30 села, чието мѣстоположение е непознато“. Ако А. Х. Р. познаваше тоя край бележката у L. би го подсетила да поправи грѣшката.

Градътъ Тетвене е означенъ Тетово, както е у L. Много

сж доводитъ, които ни навеждатъ къмъ миселта, че името Тетевене (по-рано се изговаряло Тетовене) произлиза отъ Тетово ¹⁾ Сръбскиятъ държавникъ Пашичъ иска да прикрие своя български произходъ отъ Тетевенско, като разправя, че е отъ Тетово. Дали не се е запазилъ споменъ за старото име на Тетевене въ рода на Пашича?

Александръ Х. Руссетъ не е ималъ винаги усетъ за българското произношение на географскитъ имена, затова много имена написани споредъ сръбски или ромънски изговоръ у Л. останали сжщо така и у него, напр. Мелковацъ, Дриновацъ, Чипровацъ, Берковацъ, Игустулъ (Огоста), Скитулъ и други,

А. Х. Р. употребява източнобългарско наречие, напр. Бялъ Ломъ, Дряново (у L. Drenova ou Derbend), Бялавода (у L. Bielavoda) и други.

А. Х. Р. е поправилъ много погрѣшни имена у картата на Л., но още по-много сж останали непоправени. Прави впечатление, че въ областта на източна България сж по-многобройни поправкитъ отколкото въ другитъ части, което стои въ свързка съ това, дето А. Х. Р. е родомъ отъ източна България, пъкъ може би да е използвалъ руски карти за тая частъ на България. Особено сполучливи поправки има въ имената на селища въ Русенско и Добруджа, напр. Басараба в.м. Bassarabas, Ветова в.м. Vedova, Шуменъ в.м. Chumla, Тутраканъ в.м. Toutourkaï, Праводия в.м. Pravadi, Сакча в.м. Issactchi, Дунавецъ в.м. Dunavietzi, Пашанский Славъ в.м. Pachanki Slavi, Каталуй в.м. Katalu, Котлубей в.м. Koutlubé, Караачъ в.м. Corazza и много други. Поправилъ е имената и на други селища въ вътрешността на напр. Севлиево в.м. Selvi, Прилѣпъ в.м. Perlépé, Троянъ в.м. Traian и други. Ж-ето въ турския звукъ дж, у L. dj, А. Х. Р. предава обикновено съ ч, напр. Гюмурджина, Фередчикъ, Енидче, Чаталча, и други; изключение правятъ Добруджа и Тунджа.

Нѣкои чужди имена отъ картата на Л. сж преведени на български отъ А. Х. Р., напр. La Trenité — Троица, Ak Lom — Бялъ Ломъ. Нѣкжде е допълвалъ съкраще-

¹⁾ Д. Д. Стойчевъ, Тетевенъ. Минало и днесъ. София 1924, стр. 6-8.

нията, напр. N и V, Dubnik у L — Ниж. и Верх. Дубникъ у А. Х. Р. Другаде пъкъ е изоставялъ нѣкои пояснителни думи, напр. Паланка при Егри Паланка и Цибра Паланка. За планини употребява руския изразъ горы, напр. Деспотскія горы, Неврокопскія горы, Станческія горы (Странджа) и други, Има имена, въ които х е замѣнено съ г и човѣкъ, който има на рѣка само картата на А. Х. Р., би помислилъ за грѣшки подъ руско влияние, но тѣзи имана сж така писани и у L., напр. Магла вм. Махла въ Ловчанско, Баготъ ви. Бахотъ въ Плѣвенско, Зигна вм. Зѣхна и други. Понѣкога А. Х. Р. е отбелезвалъ нѣкой имена безъ да внимава на произношението, напр. Багна (долня Бана) у L. Bagna.

Грѣшкитѣ въ картата на L. предадени и въ картата на А. Х. Р. произлизатъ главно отъ следнитѣ причини :

1. Старитѣ карти сж правени най-вече възъ основа на описания, въ които имената сж погрѣшно предадени и тия грѣшки се предаватъ и въ картитѣ напр. Кодуслуй вм. Козлодуй, Славенъ вм. Сливенъ, Ихлеманъ вм. Ихтиманъ, Маргарево вм. Магарево и други.

2. Знае се, че известно селище се намира въ една областъ, а на картата мѣстото, дето лежи селището, е отнесено къмъ друга областъ, тогасъ селището се помѣстя нѣкъде произволно въ областъта, къмъ която принадлежи, напр. градъ Трънъ (Иснеболъ) лежи въ България, но неговата областъ по погрѣшка е отнесена къмъ Сърбия, къмъ Крушевацкия санджакъ, и затова Иснеболъ е отбелезанъ на р. Малки Тимокъ, въ България.

3. Областни имена въ стари карти се употребяватъ за несъществуещи селища, напр. въ стари италиянски карти югоизточна България е означавана като Загора, въ картата на А. Х. Р. едно селище до Бургасъ е означено съ сжщото име.

4. Имена на селища, които не сжществуватъ отдавна, продължаватъ да се нанисатъ на картитѣ, напр. Хуталичъ на р. Осъмъ, Лигуриво — Софийско, Поимия на Огоста и много други.

5. Непълнотата на старитѣ карти е характеристична и произтича отъ липса на материали за изработването.

Много селища, които сж сигурно сжществували въ началото на миналия вѣкъ не сж отбѣлѣзани, напр. Пещера, Пирдопъ, Копривщица, Панагюрище, Карлово, Сопотъ, Хасково, Елена, Тръвна и други.

А. Х. Р. е искалъ да направи картата си прегледна, боялъ се е да не бжде претрупана, затова много отъ географскитѣ имена въ картата на L. той не нанесалъ на своята намалена карта. При избора на имената той е гледалъ да задържи тия, които означаватъ селища край пѣтищата. Но все пакъ сторилъ доста грѣшки, като изоставилъ имената на важни селища, напр. Rakhovitz, Leskovatz, Ouragovitz при Търново макаръ и да има мѣсто на картата; означена е само р. Лесковацъ.

Вънкашното очѣртание на картата на Lapie запазилъ А. Х. Р. въ своята напълно. Градусната мрежа, вънкашната ограда, мѣстото за името на картата, за пояснението и мащаба сж сжшитѣ. Само отъ многобройнитѣ мащаби на Lapie сж изоставени нѣколко.

Малкото думи въ наслова и въ неговото „изъяснение“ показватъ силно руско влияние. Колкото се отнася до начертанието на имената А. Х. Р. не е можалъ да има другъ образецъ освенъ руски карти.

Хора, запознати добре съ картографията, увѣряватъ, че АХР. е работилъ за нарисуването и литографирането на своята карта най-малко две години, ако се е занимавалъ постоянно само съ тая работа. Но ако той е работилъ картата въ свободното си време, кога трѣбва да е захваналъ да я работи, за да бжде тя готова въ 1843 година? Само изучаване на живота на А. Х. Р., като се потърсятъ сведения въ архивитѣ на Щрасбургъ и разпитатъ стари хора въ Русе, би могло да хвърли малко свѣтлина върху произхода на тая карта, която представя толкозъ важенъ паметникъ на нашето духовно възраждане,

* * *

Да се анализира картата на Lapie, resp. на А. Х. Руссета, като се проучатъ източникитѣ, отъ които сж се ползували Лапи и неговитѣ предшественици, е много инте-

ресна, поучителна, но твърде трудна работа; тя може да се извърши само въ голѣмитѣ библиотеки на Лондонъ, Парижъ, Виена и други западноевропейски столици. Само за да посоча, какъ е ставало използването на нѣкой източникъ, ще приведа нѣколко примера.

Географското съчинение на Хаджи Калфа Джиханнума — Огледало на свѣта, отъ XVII вѣкъ, преведено на нѣмски отъ прочутия авторъ на турската история Joseph von Hammer подъ насловъ *Rumeli und Bosna* и издадено въ Виена на 1812 година, било използвано за картата на Lapie но доста несполучливо. Въ околността на София Хаджи Калфа споменува между другитѣ и следнитѣ кадалджи: *Isnebol* (Знеполе—Трънъ), *Pirsnik* (Брѣзникъ) и *Sirischnik* (с. Сиришникъ въ Краище). Градъ София е отдалеченъ отъ Цариградъ 13 дена, Сиришникъ — 14, Брѣзникъ — 15 и Трънъ — 16 (стр. 57). Въ картата на Lapie, resp. на Руссета Люлинъ-планина и планинитѣ, които образуватъ нейно продължение къмъ северозападъ, сж означени погрѣшно като Коджа Балканъ Горы и образуватъ граница между България и Сърбия. За селищата Сиришникъ, Пирсникъ и Иснеболъ нѣма мѣсто въ картата на западъ отъ София, въ България, защото Софийския санджакъ е стѣсненъ отъ западъ чрезъ погрѣшно ограничения на изтокъ Крушевацки санджакъ; затова споменатитѣ три близки до София града сж отбелезани далеко на северъ отъ Стара-планина: Иснеболъ на Малки Тимокъ, Пирсникъ северно отъ Чипровци (Чипровацъ), а Сиришникъ на р. Ломъ, южно отъ Чипровци.

У Хаджи Калфа (стр. 45) се споменува кадалжкъ *Poimia* близо до *Uivardsché*, 13 дена пжтъ отъ Цариградъ, ограденъ отъ кадалжцитѣ Видинъ, Уивардже и Ловча (Ловечъ). Въ картата на Руссета *Poimia* лежи на р. Огоста (Игустуль) северно отъ Берковица. Селище съ такова име сега не сществува, но ако отъждествимъ Уивардже у Хаджи Калфа съ Вратца, чието сегашно име е добре нанесено на картата, а не се срѣща у Хаджи Калфа, то трѣбва да приемемъ, че Поимия е лежалъ пзточно отъ града Вратца, а не северозападно. Уивардже лежи единъ день по-далеко отъ Цариградъ отколкото Поимия.

Между имената на кадалжцитѣ, заимствуванни отъ Хаджи

Калфа е и Hotalidsch. Въ картата на Руссета е поставено селището Хуталичъ близо до с. Българени на р. Осъмъ. Селище съ такова име сега нѣма. У Хаджи Калфа стои само, че то се намира между Tırnava, (Търново) Pılavpa (Плѣвенъ) и Nikopolî (Никополъ), 10 дена далеко отъ Цариградъ (стр. 46).

У Хаджи Калфа нѣма областни разделения, каквито сж: България, Сърбия, Гърция и други, а само Бейлербейства, санджаци и кадалжи. А границитѣ на областитѣ въ картата на Larie и Руссета сж прокарани отчасти подъ влиянието на Хаджи Калфовото административно деление, което не е безъ грѣшки, затова сж станали грѣшки и въ областнитѣ граници на картата. Градъ Сливенъ е поставенъ погрѣшно въ Дунавска България, защото тоя градъ у Хаджи Калфа спада къмъ Никополския санджакъ (стр. 40). Сжщото можемъ да кажемъ и за Охридъ, Струга и Дебъръ, които сж вънъ отъ границитѣ на Македония. Струга е въ Елбасанския санджакъ (стр. 135), а въ Охридския санджакъ освенъ македонскитѣ градове Охридъ и Дебъръ влизатъ още албанскитѣ градове Корча, Матъ, Кроя и други (стр. 140—142).

*

Добавка. Отъ архива на Найдень Геровъ ознаваме, че Димитъръ Хаджи Руссетъ живѣлъ и умрѣлъ въ Брашовъ. Като притежател на имотъ той билъ австрийски поданикъ. Негови роднини живѣли въ Букурещъ и Русе. Тѣ наследили отъ него недвижимитѣ имоти, а 10,000 гол. сребърни били завещани за Русенското училище. Александъръ Х. Руссетъ, авторъ на картата, който билъ известенъ съ името Александъръ Хаджи, е синъ на Димитрия Х. Руссетъ. Хр. Георгиевъ пише отъ Букурещъ (13. II. 1862 г.) на Найдень Геровъ, че Хаджи Александъръ въ споразумение съ Раковски се готвѣлъ да изработи нова карта на България, въ която да се означатъ народноститѣ и тѣхното число. За тая цель Раковски щѣлъ да препитува България и Македония, за да опише, де какви народности живѣятъ, а ако може чрезъ помощта на учителитѣ да се състави и списъкъ за числото на българския народъ, защото до сега никой го не зналъ, а А. Х. Руссетъ искалъ да знае това, защото той работѣлъ и пространна история на българския народъ. Но за жалость, както пише Хр. Георгиевъ, А. Х. Руссетъ умрѣлъ отъ простуда за три дни въ ноември 1861 год. и както картата така и историята не можле да бждатъ изработени. И съ право пише по-нататъкъ Хр. Георгиевъ „и отъ истина ния българитѣ изгубихме единъ много важенъ човѣкъ за наши“.

Ценни сведения за А. Х. Руссетъ биха се намѣрили и въ архива на Раковски.